

DE WATERMOLEN DE ZEEMEEUW IN DE LAUWERPOLDER

door B. D. Poppen

Aan de zeedijk, ten noorden van Uithuizen, heeft tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw de romp van de watermolen *De Zeemeeuw* gestaan.

De eerste eigenaar van deze molen was het waterschap De Lauwerpolder, dat was opgericht met het plan ten westen van de Eemspolder het kwelderland te bedijken. De polder die daardoor ontstond, De Lauwerpolder, besloeg bijna 300 ha.

Over deze polder is in de geschriften van C. C. Geertsema¹ het volgende te lezen.

“Het waterschap ‘De Lauwerpolder’ werd opgericht en het Reglement vastgesteld bij Statenbesluit van 19 November 1879 (P. B. 1880; no. 11), gewijzigd den 22 juli 1896 (P. B. no. 61), weder gewijzigd den 16 Juli 1901 (P. B. no. 49) en den 21 Juli 1903 (P. B. no. 63). De bedijking had plaats in 1892.

De poldermolen “De Zeemeeuw”, uitgerust met zelfzwichting op beide roeden en achter op de kap een dubbele windroos.

*(Foto
Woord en Beeld 17-1-1930)*

De polder omvat H. 299.78.57, wordt aan de noord- en westzijden afgesloten door den zeedijk en grenst verder ten oosten aan den buitenberm van den opdijk en aan den westelijken opdijk van den Eemspolder en ten zuiden aan de dijken van den Uithuizerpolder en den Noordpolder. Tot het waterschap behooren nog de gronden buitendijks gelegen tot op M. 500 uit de buitenkruinlijn van den noorderzeedijk en de buitendijksche perceelen waarop de ooster- en westerzeedijken gelegen zijn. De groote dier gronden bedraagt, ongeveer H. 470.

Een windvijzelmolen bemaalt den polder en brengt het water in eene voorwatering, bij den duiker afgesloten door dat de binnenvleugels door eene muur vereenigd zijn, waarin twee eiken deuren. Van daar wordt het water door den duiker op het wad geleid.

De molen heeft eene vlucht van M. 20.20; de middellijn der vijzel is M. 1.35. Het water kan worden opgevoerd tot M. 1.50 + en afgemalen tot M. 0.86 ÷ W.P. Het peil is bij art. 37 Regl. vastgesteld op M. 0.10 ÷ W. P. gedurende April tot en met September, terwijl in de overige maanden zoo laag mogelijk moet worden afgestroomd.

Van 1 Mei tot en met September wordt de waterstand, wanneer die beneden peil is gedaald, aangevuld door het inlaten van buitenwater en is het bestuur in de maand April ook bevoegd dit te doen. Op algemeene kosten worden onderhouden: de dijk, de molen, enz., de algemeene waterlossingen en de afwateringsgeul op de buitengronden. Alle gronden dragen naar de grootte tot de kosten bij, doch wordt vrijdom verleend volgens overeenkomst aan eenige waterplassen en tevens aan de dijken met bermen en de buitendijks gelegen gronden.

Het bedrag der lasten was over de jaren 190 4/5 f 92.25, 190 5/6 f 124.75, 190 6/7 f 175.71 en 190 7/8 65.89 per H. Het bestuur bestaat uit drie leden.”

Tot zover de tekst van Geertsema.

De inpoldering kwam gereed in 1892 en in hetzelfde jaar werd aan de zeedijk, Oude Dijk 26, de molen gebouwd, 5 km ten noorden van de kerk van Uithuizen. De bouwers waren twee bekende molenmakers, t.w. Jacobus Noordewier van Kantens en Christiaan Bremer te Middelstum. De molen, een achtkante bovenkruier, werd uitgerust met de door molenmaker Bremer aan het eind van de 19e eeuw geïntroduceerde zelfwichting en zelfkruiging. Het laatste gebeurde met twee windrozen achter op de kap, waarmee de molen automatisch op de wind werd gekruid.

Nevenstaande foto (genomen rond 1900) toont de familie Van Dam, waarvan enige leden watermolenaars op de watermolen De Zeemeeuw waren. Vader Freerk van Dam (geboren in 1841) trouwde in 1865 in Kantens met Trientje Doornbos (geboren in 1843). Beiden bereikten een zeker voor die tijd respectabele leeftijd van 73 en bijna 81 jaar. Op de foto staan achteraan v.l.n.r. Jan, Gerard, Remko, dochter Bouke, Freerk, Lebertus, Enno en Jakob. Zittend v.l.n.r. Bonne Freerks, Freerk Bonnes, Trientje van Dam-Doornbos en Klaas.²

Op 5 januari 1907 stelde het molenaarsechtpaar Van Dam, ten overstaan van de notaris en ten gunste van elkaar, hun uiterste wilsbeschikkingen op.³ Freerk van Dam overleed in 1914. In de kohieren van de Hoofdelijke Belasting van de Gemeente Uithuizen worden de molenaars vermeld en wel in 1913 F. van Dam, van 1914 t/m 1922 Bonne van Dam en daarna was Willem van Dam de watermolenaar.⁴

In latere jaren werd de functie waargenomen door resp. Willem Kamminga, L. A. Kamminga en Willem Swijghuizen.

In februari 1934 ging 1 roede van de molen verloren, waarna er werd besloten om tot elektrische bemaling over te gaan. De vergunning daartoe werd op 12 september 1935 door het provinciaal bestuur van Groningen verstrekt.

De molen werd dan ook in 1935 onttakeld, waardoor alleen nog de stenen onderbouw en het met riet gedekte achtkant overbleef.

Het is mogelijk dat watermolenaar Van Dam hier niet gelukkig mee was, want uit de op 19 juli 1934 opgemaakte notulen van het Bestuur van het Waterschap “de Lauwerpolder” blijkt, dat er klachten zijn over de wijze waarop Van Dam zijn functie uitoefent. Zo blijkt hij vaak niet bij zijn werk te zijn geweest en wanneer hij daarop door het bestuur wordt aangesproken geeft hij te kennen het werk niet langer te willen doen. Een en ander leidde er dan ook toe dat in de bestuursvergadering van 24 juli 1934 aan Van Dam als watermolenaar en sluiswachter ontslag werd verleend per 1 mei 1935. Het jaar erop werd een arbeidscontract met Willem Kamminga afgesloten.

De bemaling werd overgenomen door een motorgemaal met vijzel van het merk Spaans, Hoofddorp. Deze maalde vanuit de molen- of poldersloot in de voorwaterloop, een betonnen goot, van de molen.

Deze liep over de polderbermsloot en vervolgens onder de zeedijk door uit op het wad. Een schuif voorkwam dat het opgemaalde water via de waterloop onder de molen zou stromen. De achterwaterloop werd gedempt, doch de oude vijzel liet men in de grond zitten. Door wijzigingen in het beheer van de waterschappen kwam de molen later in handen van het waterschap Hunsingo. Na de dijkverzwaring aan het eind van de 19e eeuw nam een nieuw gemaal te Noordpolderzijl de bemaling van De Lauwerpolder over.

De foto toont de van zijn kap ontdane molen, zoals hij er vanaf 1935 tot 1985 heeft gestaan. Erachter staat het oude molenaarshuis.

*(Foto
Het Groninger
molenarchief)*

In 1985 werd het restant van de molen, op last van het waterschap Hunsingo, verwijderd. Pas na de verdwijning van de molen werd een sloopvergunning aangevraagd.⁵ Het gedemonteerde achtkant werd opgeslagen.

In 1989 werd het achtkant voor f 20.000,00 aangekocht door de Molenstichting Molenrij, om de eerste van vier te bouwen molens te worden in het er geplande molenpark.⁶ Door het ontbreken van voldoende financiële draagkracht is dit project uiteindelijk niet gerealiseerd.

In 2000 werden de onderdelen van de molen verkocht aan molenmaker Hiemstra te Tzummarum (Fr.). Hiemstra verkocht de onderdelen van de molen *De Zeemeeuw* weer door aan K. L. de Leeuw te Anna Paulowna.

Te Anna Paulowna was op 30 april 1945, als gevolg van hevige Duitse beschietingen de *Molen van Jan Dekker* aan de Molenvaart verbrand.

Met het gebint van de molen *De Zeemeeuw* werd in 2002 aan de Kneeskade 1C een nieuwe molen gebouwd. Deze molen is op een houten onderbouw met aangebouwde schuren geplaatst en heeft, op het bovenwiel na, geen binnenwerk en dus ook geen molenfunctie. De vlucht (lengte van de roeden) bedraagt 20 meter. De molen met de naam *Leonide* wordt als woning gebruikt.

Het bestek voor de bouw van de watermolen *De Zeemeeuw* is bewaard gebleven en bevindt zich in het archief van het Waterschap Noorderzijlvest te Groningen. Een integrale weergave van dit op 7 pagina's handgeschreven bestek zal worden afgedrukt in het blad TIMS-Molinologie nr. 32, dat in 2010 zal verschijnen.

De overige documenten

In het archief van het Waterschap bevindt zich eveneens het bestek voor de bouw van een uitwateringsduiker voor de Lauwerpolder. Dit bestek omvat, inclusief de voorwaarden, 14 artikelen en is gedrukt op vier pagina's. Tevens bevat het archief betreffende de watermolen *De Zeemeeuw* een verslag van de schouw over de zeedijk, een verslag van een vergadering van het bestuur van het

Waterschap 'de Lauwerpolder', een drietal arbeidscontracten met de aangestelde watermolenaars, alsmede een drietal polissen voor de brandverzekering van de woning van de molenaar.

Het summiere **Verslag van de schouw over de zeedijk** luidt als volgt:

Schouwing zeedijk 2 Juli 1934.

Het Bestuur, t.w. Boukema, Elema en Berghuis gaan op 2 Juli 1934 - 's nam. 2 uur langs de zeedijk en constateeren dat Hoeksema en Reenders te veel gras aan hun dijk hebben. Van Dam zal hen aanzeggen dat ze meer vee bij de dijk moeten brengen, daar anders binnenkort gemaaid moet worden. Het Bestuur constateert tevens dat te veel stekels (op vele plaatsen) staan, waarom v. Dam wordt gezegd dat hij moet zorgen dat ze deze week verwijderd worden. Verder wordt hem opgedragen dat hij de volgende week moet beginnen met het ruiden der bermsloot vanaf het westeinde.

Het Bestuur v/h Waterschap 'de Lauwerpolder'

J. Boukema, voorzitter, K. Berghuis, Elema

De hierna volgende vergadering van het bestuur leidde er toe dat Van Dam als watermolenaar en sluiswachter ontslag werd verleend per 1 mei 1935.

De korte notulen van deze vergadering luiden als volgt:

Vergadering v/h Bestuur v/h Waterschap 'de Lauwerpolder' op Donderdag 19 Juli 1934,

's morgens 9 uur op de zeedijk van de Heer Elema.

Aanwezig alle 3 bestuursleden.

De voorzitter deelt mede dat v. Dam op Dinsdag 10 Juli l.l. de heele dag niet bij zijn werk is geweest, maar dat hij ongevraagd aan het turfhalen is gegaan en dat hij op Donderdag nam. van den 12 Juli 1934 weer ongevraagd is weggebleven om een kennis te bezoeken. De voorzitter zegt dat hij v. Dam daarop heeft gewezen en hem heeft meegedeeld, dat zoo hij in 't vervolg weer graag weg wou dit eerst met hem te moeten overleggen, daar hij wou weten of hij bij zijn werk was of niet. v. Dam heeft hierop geantwoord dat hij zulks niet verkoos en dat hij dezen namiddag (het was Vrijdag 13 Juli ong. 9 uur voormiddag) weer kennis ging houden. v. Dam beweerde zelfs dat hij ook nu direct niet langer wilde werken en ging toen om 9½ uur het werk verlaten. (Vrijdag 13 Juli). De voorzitter zegt, dat hij v. Dam voor de gevolgen heeft gewaarschuid. De voorzitter stelt nu voor om met inachtneming van de betreffende artikels van het Alg. Reglem. voor de Watersch. in Gron. en het amtenarenreglement van 1929 van Dam te hooren op Dinsdag a.s. 's av. 7 uur bij in 't Holt. Hiertoe wordt met algemeene stemmen besloten. De Heeren Elema en Berghuis vinden het noodzakelijk dat v. Dam zijn ontslag wordt gegeven, daar hij ook telkens moet worden aangemaand om de stekels en mollen v/d dijk te verwijderen waaraan hij dan bijna nooit voldoet.

J. Boukema, voorzitter.

K. Berghuis, Elema

Het eerste van de drie aanwezige arbeidscontracten tussen de molenaars en het waterschap is gedateerd maart 1936 en wordt afgesloten met W. Kamminga. De op 1 pagina handgeschreven tekst luidt als volgt:

Arbeidscontract.

Het Bestuur van het Waterschap 'de Lauwerpolder' werkgever, verklaart door onderteekening dezer in dienst te nemen W. Kamminga, wonende te Uithuizen werknemer, die door mede onderteekening dezer verklaart bij den eerst-ondergeteekende in dienst te treden, onder de volgende voorwaarden:

- 1e. Deze dienstbetrekking is aangegaan voor onbepaalden tijd ingaande den 1 Mei 1936.
- 2e. De werknemer verbindt zich in dienst van den werkgever werkzaam te zijn als arbeider en alle werkzaamheden te verrichten welke hem in verband daarmee door den werkgever zullen worden opgedragen.
- 3e. Het loon zal bedragen het uurloon van de Noorderbond en zal betaal- en vorderbaar zijn elke week, uit te betalen op den laatsten dag der week.

4e. Deze dienstbetrekking kan te allen tijde eindigen, mits van een van beide zijden minstens een maand te voren de dienstbetrekking is opgezegd, terwijl het loon alsdan tot op den dag der eindiging van de dienstbetrekking zal worden verrekend.

5e. Voor al het overige, deze dienstbetrekking betreffende, zullen gelden de bepalingen van titel VIII A. van het Burgerlijk Wetboek en bij gebreke daarvan de plaatselijke gebruiken.

Aldus in tweevoud opgemaakt en geteekend te Uithuizen den Maart 1936.

De werkgever, Het Bestuur van het Waterschap 'de Lauwerpolder'

J. Boukema, voorzitter; Elema, secr.

De werknemer, W. Kamminga.

Op 1 mei 1942 wordt een arbeidsovereenkomst gesloten met W. Kamminga. In dit contract wordt onder andere de aard van de werkzaamheden beschreven, alsmede het vrij gebruik mogen maken van de woning en tuin die bij sluiswachterswoning horen. Kamminga ontvangt geen loon, doch heeft vrij wonen in het molenaarshuis en mag de daarbij behorende grond gebruiken. Ook de laatste molenaar ontvangt een soortgelijk contract. Een inkomen werd door hen verkregen door zich te verhuren als arbeider bij een boer, voor wie de vrouw meestal ook werkzaamheden verrichtte. In de zomermaanden was dit sowieso gebruikelijk, omdat er dan vrijwel niet werd gemalen. Ook het vangen van mollen en de jacht bracht een aardige duit in het laatje. Het contract met het waterschap is getypt en de beide betreffende artikelen luiden als volgt:

2. De werknemer verbindt zich om alle werkzaamheden voor den werkgever te verrichten, welke de aard van gemelde functiën van sluis- en dijkwachter en machinist medebrengt en hem door den werkgever worden opgedragen.

4. Als belooning voor zijn bedoelde werkzaamheden ontvangt de werknemer geen betaling in geld doch vrije woning in de sluiswachterswoning van den Lauwerpolder, alsmede het vrije gebruik van den daarbij behorende grond, groot ongeveer twee hectaren, welk huis en land de werknemer verklaart wel te kennen en waarvan hij geen nadere omschrijving verlangt, terwijl meerdere of mindere grootte dan hiervoor is gemeld geen wijziging in het arbeidscontract zal brengen en welk huis en land de werknemer moet gebruiken op de wijze, zooals een goed landgebruiker zijn land en gebouwen moet gebruiken. Het onderhoud van het huis komt ten laste van den werkgever op gelijke wijze als zulks ten laste van een verpachter komt van gebouwen tot het verpachte behorende, zonder dat evenwel de rechtsverhouding tusschen partijen daardoor het karakter van een pachtovereenkomst aanneemt.

De arbeidsovereenkomst met L. A. Kamminga, gedateerd 1 mei 1959, is een op twee pagina's voorgedrukt document. Uit deze overeenkomst blijkt dat de functie van watermolenaar aan loon f 1,53½ per uur oplevert en dat het gebruik van de dienstwoning en het bijbehorende land, gewaardeerd wordt op f 6,- per week.

De laatste molenaar/machinist

Het laatste contract is weer handgeschreven, doch op een gezegeld vel papier. Het wordt afgesloten met Willem Swijghuizen, los werkman te Usquert en vangt aan op 1 mei 1967. Hij verbindt zich "de watermolen van voormeld Waterschap te bedienen, zoals zulks betaamt en hem bekend is."

Als vergoeding voor bovengemelde werkzaamheden wordt hem ter bewoning ter beschikking gesteld "de watermolenaarswoning met de daarbij behorende grond, alsmede het vrije gebruik van electriciteit en telefoon in voormelde behuizing."

Swijghuizen is de laatste machinist van de watermolen.

Het molenaarshuis werd omstreeks 1980 na een brand afgebroken. Heden ten dage resteert alleen nog een nieuwe schuur van het waterschap op het erf van de voormalige watermolen *De Zeemeeuw*.

Noten:

1. Geertsema, C.C., *De zeekeringen, waterschappen en polders in de provincie Groningen*. (1898 en 1910), pag. 328. Mr. dr. C.C. Geertsema (1843-1928) was vijfentwintig jaar lang Commissaris der Koningin in de provincie Groningen.
2. De foto werd welwillend beschikbaar gesteld door de heer K. Pieterman te Uithuizermeeden.
3. RHC Groninger Archieven. Tg. 95, inv.nr. 141.
4. Jubileum adresboek 1908-1933 van de Handelsvereniging Uithuizen en Gemeentearchief Uithuizen. Kohier der Hoofdelijke Belasting van de Gemeente Uithuizen.
5. Nieuwsblad van het Noorden van 17 juli 1985.
6. Ibidem 23 augustus 1989.

Afgedrukt in het blad van de Stichting Historische Kring Noordelijk Hunsingo, nr. 39, oktober 2009.

Deze pagina is onderdeel van de homepage van B. D. Poppen.

<http://www.bdpoppen.nl>